

Muuntogeeninen ruoka ja pakkausmerkintöjen etiikka

Helena Siipi

Yliopistonlehtori, Filosofia, Turun yliopisto

Sisälllys

1. Taustaa
2. GM-ruoan etiikka
3. Onko GM-ruoka eettisesti oikein?
4. Miten GM-ruokaa tulisi käyttää?
5. GM-ruoan pakkausmerkinnät
 - 5.1. Nykytilanne
 - 5.2. ”Sisältää muuntogeenisiä ainesosia”
 - 5.3. ”GMO vapaa”
6. Lopuksi

1. Taustaa

- Muuntogeeninen ruoka tarkoittaa ruokaa, jonka jokin ainesosa on tai kaikki ainesosat ovat peräisin muuntogeenisistä viljelykasveista.
 - Muuntogeenistä ruokaa on tarjolla Suomessa ja Euroopassa hyvin vähän.
 - Muuntogeeninen ruoka on tavallista esim. Pohjois-Amerikassa.
- Muuntogeenietiikka on akateemista tutkimusta muuntogeenitekniikan soveltamiseen liittyvistä moraalikysymyksistä:
 - Filosofis-teoreettinen etiikan tutkimus: ”Mikä **on** oikein, hyväksyttävää, velvoitettua, oikeudenmukaista jne.?”
 - Empiirinen etiikka: ”Mikä **ihmisten mielestä on** oikein, hyväksyttävää, velvoitettua, oikeudenmukaista jne.?”

2. GM-ruoan etiikka

Kaksi suurta kysymystä:

1. Onko GM-ruoka eettisesti oikein?

- Tarkemmin: Onko muuntogeeninen ruoka eettisesti hyväksyttävää? Jos se on eettisesti hyväksyttävää, onko se myös eettisesti velvoitettua?
- Kysymykset voivat koskea GM-ruokaa ylipäätään
- Usein mielekkäämpää kohdistaa kysymykset tiettyyn GM-ruokaan

2. Miten muuntogeenistä ruokaa tulisi käyttää?

- Kysymys on laaja ja koskee koko ruokajärjestelmää aina viljelykasvien kehitystyöstä ruokajätteen käsittelyyn asti.
- Yksi tärkeä kysymys koskee pakkausmerkintöjä

3. Onko GM-ruoka eettisesti oikein?

1. Seurauksiin liittyvät argumentit

- Muuntogeenisen ruoan mahdolliset haitat ja hyödyt
- Filosofisia kysymyksiä (esim.):
 - Mitkä mahdollisista seurauksista ovat toivottavia, ei-toivottavia tai moraalisesti neutraaleja?
 - Kuinka suuret riskit ovat hyväksyttäviä? Mitkä hyödyistä ovat merkittäviä?
 - Mikä on riittävää varmuutta? Mitä epävarmuutta voidaan tai pitäisi sietää?
- Seurauksiin liittyvät argumentit ovat ehdollisia.
 - Jos esim. teknisen kehityksen myötä jokin riski pienenee, myös siihen vetoava argumentti menettää voimansa.

2. Essentiaaliset argumentit

- Liittyvät muuntogeenitekniikkaan ja GM-kasveihin itseensä
- Esimerkkejä:
 - GM-organismit ovat epäluonnollisia.
 - Muuntogeenitekniikan käyttö on jumalan leikkimistä.
 - Lajirajojen ylittäminen on moraalisesti väärin.

4. Miten GM-ruokaa tulisi käyttää?

- Esimerkkejä:
 - Pitäisikö GM-organismien patentointi sallia?
 - Ovatko ”terminator-siemenet” eettisesti hyväksyttäviä?
 - Millä ehdoin GM-kasvien kenttäkokeet tulisi sallia?
 - Millainen olisi hyvä GM-ruokien hyväksymisprosessi?
 - Miten kansalaisia tulisi kuulla GM-ruokien hyväksymisprosessissa?
 - Miten vähemmistöjä tulisi kuulla GM-ruokaa koskevassa päätöksenteossa?
 - Ovatko GM-viljelykasvit hyvä ratkaisu maailman ruokapulaan?
 - Miten GM ja tavallisten viljelykasvien sekoittumiset tulisi välttää?
 - Millaisia merkintöjä tulisi edellyttää ja sallia GM-ruokaan liittyen?
- Huom! Tyytymättömyys johonkin nykykäytäntöön ei tarjoa hyvää perustetta GM-ruoan yleiseen vastustamiseen.

5. GM-ruoan pakkausmerkinnät

5.1. Nykytilanne

- Euroopassa (EU) on muuntogeenisten elintarvikkeiden merkintävelvoite:
 - Elintarvikepakkauksen ainesosaluettelossa on välittömästi muuntogeenisen ainesosan jälkeen tai muuntogeenisestä lajista valmistettujen ainesosien jälkeen oltava maininta ”muuntogeeninen” tai esimerkiksi ”valmistettu muuntogeenisestä soijasta” (Ruokavirasto 2020).
 - Euroopassa markkinoilla erittäin vähän muuntogeenisiä elintarvikkeita.
- Maininnat muuntogeenivapaudesta ovat Euroopassa sallittuja
 - EU:ssa ei ole määritelty yhteisiä kriteerejä ”gmo-vapaa” markkinointiväittämille. Ruokavirasto on laatinut suomalaisille toimijoille ja valvontaviranomaisille ohjeen vapaaehtoisen ”gmo-vapaa”-markkinointiväittämän käytölle. (Ruokavirasto 2020.)

5.2. ”Sisältää muuntogeenisiä ainesosia”

Argumentti merkintävelvoitteen puolesta: Miksi merkintävelvoite tarvitaan?

- Merkintävelvoite perustellaan yleensä kuluttajien ruokaan liittyvällä itsemääräämisoikeudella.
 - Itsemääräämisoikeus tarkoittaa oikeutta päättää asioista, jotka koskevat ennen kaikkea itseä.
- Itsemääräämisoikeus suhteessa ruokaan on tärkeä koska:
 - Ruoka on usein tärkeä osa yksilön identiteettiä ja kulttuuria. Sillä on esteettisiä funktiota sekä sosiaalisia ja symbolisia merkityksiä. Jotkin yksilöille tärkeät ruokavalinnat eivät ole yhteensopivia GM-ruoan syömisen kanssa.
 - → Kysymys merkintävelvoitteesta ei palaudu kysymykseen GM-ruoan turvallisuudesta tai kuluttajien irrationaalisista peloista.

”Sisältää muuntogeenisiä ainesosia” (jatk.)

Mitä itsemääräämisoikeus on?

- Itsemäärääminen eli autonomia
- Yksilön autonomian kriteerit: (a) Kyky päätöksentekoon, (b) Aidot halut ja uskomukset, (c) Kyky tehdä haluihin ja uskomuksiin perustuvia päätöksiä.
 - Autonomia ei ole joko-tai ominaisuus vaan kyse on jatkumosta.
 - Merkintävelvoite edistää ehdon c toteutumista, kun se mahdollistaa GM- ja ei-GM-tuotteiden erottamisen toisistaan
 - Merkintävelvoite ei kuitenkaan yksinään ole riittävää ehdon c toteutumiselle.
 - Merkinnät ovat informatiivisia vain, jos kuluttajat tietävät merkintöjen kriteerit ja ymmärtävät, mitä geenimuuntelu on.

”Sisältää muuntogeenisiä ainesosia” (jatk.)

Argumentteja merkintävelvoitetta vastaan:

- Merkintävelvoite on harhaanjohtava:
 - Merkinnät voivat saada kuluttajat uskomaan, että GM-ruoka on haitallista (vaikka se ei sitä ole).
- Merkintävelvoite aiheuttaa kustannuksia.

Lisähuomioita:

- Itsemääräämisoikeus ei ole absoluuttinen, vaan se pitää sovittaa yhteen muiden moraalisesti merkittävien tekijöiden kanssa (mukaan lukien muiden ihmisten oikeus itsemääräämiseen).
- Nykyiset pakkausmerkinnät eivät ole ainut tapa turvata kuluttajien itsemääräämisoikeus.
 - Voitaisiinko itsemääräämisoikeus turvata vapaaehtoisilla ”GMO vapaa” merkinnöillä?

5.3. ”GMO vapaa”

- Ruokaviraston ohje: Ilmaisua ”GMO vapaa” voi käyttää ainoastaan seuraavista elintarvikkeista:
 - Elintarvikkeet, jotka saattaisivat sisältää EU:ssa hyväksytyjä muuntogeenisiä ainesosia (esim. soija), mutta eivät sisällä niitä lainkaan.
 - Eläimistä saatavat elintarvikkeet (esim. liha), jos eläintä on ruokittu koko sen elinkaaren ajan tavanomaisella rehulla.
- Palveleeko ”GMO vapaa” merkintä itsemääräämisoikeutta?
 - Merkinnät ovat informatiivisia vain, jos kuluttajat tietävät merkintöjen kriteerit ja ymmärtävät, mitä geenimuuntelu on.
- Onko ”GMO vapaa” merkintä harhaanjohtava?
 - Saako se uskomaan, että muissa tuotteissa on GM-aineosia?
 - Oletus väitteiden informatiivisuudesta. Kaikki todet väitteet eivät ole harmittomia.
 - Saako se uskomaan, että GM-aineosat ovat haitallisia?

Yhteenveto

- GM-ruoan pakolliset merkinnät edistävät kuluttajien itsemääräämisoikeutta, **jos ja vain jos** kuluttajat haluavat olla käyttämättä GM-ruokaa.
 - Jos muuntogeenisyys on kuluttajille yhdentekevää, myös merkinnät muuttuvat turhiksi.
 - Onko eurooppalaisten kuluttajien kiinnostus GM-ruokaan vähentynyt? Olemmeko aiempaa valmiimpia hyväksymään sen?
- Itsemääräämisoikeus ei ole absoluuttinen.
 - Itsemääräämisoikeus on sovitettava yhteen muiden eettisesti tärkeiden seikkojen kanssa.
- ”GMO vapaa” merkintä voi olla harhaanjohtavampi kuin merkintä GM-aineosasta.
 - Merkinnän sääntely suhteutettava muihin markkinointiväitteisiin.